

zlovoljnemu in zagovednemu ne bi dala patvoriti v karikaturno spako. In baš analitiška metoda, ki sta jo Scäreiner in Bezjak tako lepo izkoristila za nemški pouk na naših ljudskih šolah, dasi je edino pametna in uspešna pri jezиковnem pouku, in dasi so bili vsi imenitni pedagogi vseh časov nje pristaši, ima vkljub vsemu toliko očitih in prikritih, deloma zlovoljnih, deloma nezasodnih nasprotnikov, da jo je treba nekaterim, ki jo mrze zlasti iz komodnosti, kar naravnost oätroirati. — Te dni je na neki učiteljski konferenci na Štajerskem poročal nekdo o »Prvi vadnici« ter trdil, da jo bo treba po njegovi izkušnji še temeljito predelati, češ, da Scäreiner in Bezjak sta pač dobra pedagoga, pa malo praktična učitelja. Prav bi bilo, da bi se nasproti takim neugodnim, po našem mnenju neupravičenim glasovom pojavili drugi ugodni glasovi, ki bi se takisto opirali na prakso; praksa proti praksi! Ne rečemo, da bi bñi »Vadnici« brez hñb, a vse te hñbe — mi poznamo knjigo precej natančno — se ne dostajejo bistva in celega načrta, ampak so zgolj postraške ter se po temeljiti izkušnji lahko odpravijo pri drugem natisku; ali greh bi bilo radi njih obsojati celo delo. Onema nevšečnemu referentu pa mi pravimo: Najboljša knjiga je v rokah nesprotnikov in nevoljnikov tega rodje, a spreten in vnet učitelj doseže uspehov tudi s prilično slabo knjigo; vsekakor pa sta Scäreinerjevi-Bezjakovi »Vadnici« doslej daleko najboljše knjige te vrste, in ako nam je že nemščina neizogibna liki izvirni greh, potem je že vendar bolj umestna naravna analitiška metoda, ki obeta vsaj nekaj uspeha, nego pa duhomorna gramatiška metoda, ki je seveda komodnim, malomarnim učiteljem najboljšo sredstvo za formalno (?) izobraževanje ter disciplinarno kročenje nebrzdane mladine.

Bojni klic »bravec« in protiklic »bralec« še vedno odmevata po našem časopisju, in videti je, da se zanimanje za to vprašanje lotova vedno širših krogov. Da smo mi brez krive sramežljivosti in brez samoljubne trdovratnosti odobrili ona mnenje, ki se je dokazalo kot pravo, dasi je nasprotio naši dosedajši rabi, tega nam vobče nihče ni štel v greh, celo laskamo si, da smo mi s svojo hitro in očelčno izjavo kolikor toliko pripomogli, da so se doslej skoro vsi javni glasovi izrekli v polog »bralečevce«, katere je tako izvrstno organizoval prof. Rešič. Samo neki dovtipnež (A. K.) je v »Slov. Narodu« v podlistku neke sobotne številke sicer zadovoljivo kvitiral našo prostodušno izjavo, a pri tem si ni mogel kaj, da ne bi bil zbil par ceneniñ žaltaviñ dovtipov o zmešaniñ učenjakih in slovničarjih; mi mu jih prav od sreca privoščimo, posebno če se mu je z njimi posrečilo napraviti kaj reklame za pešenega bravca Pod Pečjo. Take zlogojke hudomušce bi bilo pač samar prepričavati, o čemer so prepričani vsi naši čitatelji, ki so dobre volje, da se baš »Zvon« nerad vmešava v slovničarske posle, in baš zategadelj je bil »Zvon« prvi, ki se je brez pomisleka oklenil Pfeteršnikove pisave, češ, da sedaj slovenskim urodnikom ne bo nič več treba slovničariti, ko jim boe možno kar slepo siediti priznani avtoriteti. Priskupijivi se nam -avca in -ivci pač nikdar niso zdeli, a ker se v znanstveno preiskovanje njih upravičenosti nismo niti utegnili niti marali spuščati, smo doprinesli tudi ta »sacrificio d' intelletto« zaradi ljubega miru in ljube edinstva. Naravno in umevno pa je tudi, da nas je z veseljem navdal Peruškoy dokaz njih teoretiške neupravičenosti; ali ne bi bilo puhlo dosledničarstvo, ako bi bili zašlopili oči in zatvorili ušesa nazpram Peruškovim razlogom ter vztrajali navzlic boljšemu prepričanju pri -avciñ in -ivciñ samo zategadelj, da nam kak dovtipnež ne bi mogel očitati nedoslednosti in »zmešanega učenjaštva«?

Žal nam je le to, da so bile naše nade o ednovitem pravopisu prena-gljene, in da se ga ni še tako naglo nadejati; kajti dasi so bralčevci očitno zmagali na celi črti, vemo vendar iz zanesljivega vira, da se bravčevci in čovnarji nikakor še ne mislijo vdati, nego da se pripravljajo na vztrajen odpor. Lahko si mislimo, kakšno bo njih dokazovanje; proti Perušku, ki je neovržno dokazal, da je po etimologiji pisati -alec, -ilec, bodo poudarjali zgodovinsko stališče, češ, ako so skozi tri stoletja pisali naši pisci -avec, -ivec, tedaj velja ta pisava, bodisi etimološki prava ali kriva. Toda mi imamo še eno železo v ognju, in dasi bi bilo modro, da bi je šele tedaj iz njega vzeli, kadar bi prišli nasprotniki na dan s svojim orožjem, vendar to storimo že sedaj, ker s tem morda zaustavimo nadaljnjo akcijo bravčevcev ter tako preprečimo neplodni boj. Mi sodimo, da vsi naši novejši pravopisci z Levstikom, Škrabcem in Pleteršnikom vred so grešili pri preustrojitvi našega pravopisa v tem, da so pač uvaževali fonetiški, etimološki (zlasti Levstik) in zgodovinski (zlasti Škravec) princip, a so prezrli neko četrto načelo, ki sicer ni nič drugega nego modifikacija zgodovinskega stališča, a ni nič manj važen temelj vsakemu pravopisu nego ona tri načela; a to načelo veli: Piši po sedanji rabi! ali z drugimi besedami, tudi v pravopisu veljaj geslo: Quia non movere! (Prim. Maretič v 517. ravno kar izšli knjigi, o kateri poročamo na strani 517. in sl.

Pripravljani smo že, da nam poreko: Ali ne podpira baš to načelo -avcev in -ivec, ki so bili tristo let v rabi, ali niso baš -avci in -ivci »quieta«, ki se jih ne smemo dotikati? — Prav to je »punctum saliens«; tu zastavimo svoj vzvod.

Ko sem se nekoč s pokojnim Oblakom razgovarjal o pisavi »solnce« in »sonce« in sem mu omenil, da je Škravec neovržno dokazal, da treba pisati »sonce«, tedaj me je zavrnil nekako tako-le: »Res je, da je Metelko zakrivil pisavo »so/nce«, in zapeljala ga je kriva analogija stare slovenščine (vlak : volk = slunce : solnce); ali pomisliti je treba, da so bile vse slovenske šole izza Metelkove dobe pod vplivom Metelkove slovenščine — pred Metelkom sploh nič slovenskih šol ni bilo — in današnji rod, kolikor se je naučil čitati in pisati, je privajen pisavi »so/nce«; čemu ga torej begati na ljubo historiški pisavi, ki je navzlic večstoletni trajnosti ostala neznana širšemu narodu, ker le-ta do sedanjega stoletja ni znal niti čitati niti pisati slovenski« . . .

Fiat applicatio! Če je pokojni Oblak (in v popravljeni izdaji svojega pravopisa tudi Levec) po pravici priznal veljavo mladi pisavi »solnce« z ozirom na ukoreninjeno rabo, ki je plod šolskega pouka, po isti in še po večji pravici gre prednost -alcem in -ilcem, zato ker je le-te odobrila in sprejela novodobna šola izza l. 1869. — ali prav ali pa krivem, to čisto nič ne de — in je -alcem in -ilcem privajen ves današnji čitajoči in pišoči rod, zlasti ves rod, kolikor ga je pohajalo šolo izza imenovanega leta. — Ali ni pri takih razmerah upravičena zahteva: Quia non movere!? Koliko velja napram tem trideseterim letom nove šole, v katerih se je znanje čitanja in pisanja razširilo do zadnje selske koč, ona tristoletna, za naš narod vprav gluhonema doba, v kateri sploh ni bilo nič narodnih šol, ali pa so bile — izza Marije Terezije pa menda do l. 1848. — nemške!

Ali je treba ponoviti le-to prejasno dokazovanje glede čistega izgovora sonantnega l-a? Mislimo, da bi bilo odveč, analogija je preočitna. Ako bi bili naši ortoeptiki nauk o »bezjaški« izreki sonantnega l-a sprožili ter uveljavili pred tridesetimi leti, ko so novodobni učitelji takorekoč šele pričeli orati ledino na-

rodne izobrazbe, tedaj bi bila ta raba dandanes najbrž že utrjena. Toda tačas se ni zganil nobeden naših pismoukov ter se pobrigal za ortoepiko v ljudski šoli, in tako so učitelji, sami sebi prepuščeni, po svoji pameti ali nespameti, učili, da črka / se izgovarja kot glas /; in celo naravno je, da pri tem niso delali nikakršnega razločka med srednjim in trdim l-om; do tega so jih tirali že sami oziri na črkovanje. Kdo bi si upal ali mogel sedaj po tridesetih letih to prakso strmoglaviti, tudi ko bi se dala »bezjaška« izreka sonantnega l-a vkovati v tako tesno pravilo, kakor je zloglasni, pomanjkljivo sestavljeni § 11. Levčevega pravopisa? — Torej tudi tukaj velja: *Quieta non move!*

Omenjeni četrti postulat ni naša iznajdba; saj tiči takorekoč v bistvu pravopisja, in njegova moč se pokaže v vsakem pravopisu v njega razvitku prej ali slej; ali uvaževanje tega postulata je v nas Slovencih pravo Kolumbovo jajce, in da je je našel ali Levstik ali Škrabec ali Pleteršnik, bi nam bilo prihranjenega mnogo neplodnega in brezuspešnega novotarjenja, s katerim so se ljudje po nepotrebnem begali. Toda čemu bi rekriminacije delali; ravno brezuspešnost mnogih Levstikovih, Škrabčevih in Pleteršnikovih etimoloških in historičnih novotarij naj bi naše vplivne in odločilne pravopisnike uverila, da je s tistim postulatom vsekakor treba računati. Še ni prekesno; po ljudski sodbi, ki se je baš sedaj izvršila nad Levčevim pravopisom, je postala neizogibna le-toga remedura; naj se pri le-tej primerno uvaži tudi četrto pravopisno pravilo: *Quieta non move!*

Pregled letošnjih srednješolskih programov nam ni napravil mnogo veselja. Pisani so seveda — izimši izvestje nižje gimnazije ljubljanske — v nemščini, in bati se je, da nam še ta bela vrana počrni prihodnje leto, ko se menda mala gimnazija ljubljanska razširi v veliko; kajti po programih novomeške in ljubljanske velike gimnazije sodeč, je zakon narave tak, da izvestje velike gimnazije ne sme biti slovensko. Res, žalostno je videti, da smo v Avstriji edini narod, ki nima nobene svoje gimnazije, sploh nobenega celega srednjega učilišča v svojem jeziku, a naši veliki politiki se strastno prepirajo o najvišjih problemih politiškega visokoslovja ter se zato ne utegnejo baviti s takimi malenkostmi, kakor je poslovenjenje naših velikih gimnazij, katero je bilo nekdanj skoro najvažnejša točka našega narodnega programa.

Popolnoma v soglasju s to našo mizerijo so seveda tudi razprave v izvestjih, ki so kajpada vse nemške, izimši zopet razpravo v izvestju male gimnazije ljubljanske (»Konstantin Veliki kot vojak«, spisal kot nadaljevanje razprave: »Konstantin Veliki kot kristjan« v izvestju l. 1895/6. prof. Jos. Jenko). Tudi letno poročilo novomeške gimnazije ima betvico slovenščine, namreč: »Govor ravnateljev ob vladarski petdesetletnici Nj. c. in kr. apostolskega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I.« Da je bil govor slovenski, je pač ustrezalo faktu; dejanski jezikovni razmeram te gimnazije; zato tem bolj v lice bije ostalo nemški pisano izvestje, ki je vendar v prvi vrsti namenjeno našemu slovenskemu občinstvu. — Pisatelji drugih razprav, večinoma naši rojaki ali polrojaki (Vodušek, Markič, Svoboda, Belar . . .), pa so začutili potrebo, prinesiti svoje darilce na oltar nemške »almae matris«; naj si zato oceno svojih dušnih plodov izposlušajo od nemških kritikov; želimo jim le, da bi jim bili le-ti milejši nego oni ocenjevatelj v Zarnckejevem »Centralblattu«, ki je nekemu nemški piščemu razpravljaju našemu prav suho povedal, da to, kar je dobrega v njegovi razpravi, ni novo, a to, kar je novo, ni dobro. Da se pa sili neki naš parojak, ki